

بکارهینانا تیۆرا پيشنموونه د زمانى کوردیدا

عەبدولسەلام نەجمەدین عەبدوللا و سەلوا فەریق سالیح

پشکا زمانى کوردی، فاکولتیا زانستین مروّقایه تی، زانکویا زاخۆ، هەریم کوردستانى – عێراق.

وهەرگرتن: 2017/04 پەسەندکردن: 2017/05 بەلاڤکردن: 2017/06 <https://doi.org/10.26436/2017.5.2.310>

پوختە:

تیۆرا پيشنموونه – prototype theory، تیۆرەكە د بیاڤى كە تیگۆرە نەدییدا و كە رەستەكن بۆ شروڤە كرنە چەوانییا پەیدابوونا كە تیگۆریین زمانى. د واتاسازییا مەریفیدا – cognitive semantics، كە تیگۆرە نەدییا – categorization كە رەستەكن زمانى ژ جۆرى پيشنموونا بنەرەتى دەیتە هژمارتن. لەوا پيشنموونه، كە رەستەكن بۆ كە تیگۆرە نەدیى.

ئەڤ قەكۆلینە لدویف بنەما و شەنگستین تیۆرا پيشنموونه و د چارچووڤى گشتیى واتاسازییا مەریفى، قەكۆلینى ل پيشنموونا (فیقى) لدەڤ فیرخواریین پارێزگەها دەوكى دكەت. ئارمانج ژ قەكۆلینى نیشاندانا كارتیکرنا بگۆرپین ژى، دەڤەرا جوگرافی، نفس و... هتد لسەر پيشنموونا دیارکریه. جۆرى قەكۆلینى کارهكى و شیوازی ئه نجامدانا قەكۆلینى مەیدانى و كە رەستى كۆمكرنا داتایان پرسیارنامەیه. نموونه ژ فیرخواریین زانکویا زاخۆ – پشکا زمانى کوردی – قۆناغا چارى، فیرخواریین بنەرەتى ل گوندى بالقوسى و قوتابخانا شینوار ل دەوكى هاتینه وهەرگرتن. گریمانین قەكۆلینى باسى كارتیکرنا بگۆرپین (ژى، دەڤەرا جوگرافی، ئاستى جفاكى، دەڤەر، فرەزمانى و نفسى) لسەر پيشنموونا دیارکری دكەن.

پەیفین سەرەكى: واتاسازییا مەریفى، كە تیگۆرە نەدیى، پيشنموونه، كە لتوور.

1. پيشهكى

3. كاریگەرییا ریژا بەرى خۆدانا تەلەڤزیۆنى د هەلبژارتنا پيش

نموونیدا چەوايه؟

4. كاریگەرییا نفسى د هەلبژارتنا پيش نموونیدا چەوايه؟

5. كاریگەرییا ژى د هەلبژارتنا پيش نموونیدا چەوايه؟

6. كاریگەرییا فرەزمانەیی د هەلبژارتنا پيش نموونیدا چەوايه؟

4.1. رېباز قەكۆلینى:

قەكۆلین ل شیۆى ئامارى هاتییه ئه نجامدان. ب ئەڤى رهنگى كو

لدەستپىكى پرسیارنامەك هاتییه دانان و پاشى برىكا بەرنامى

(SPSS) بەرسقین فورمانتان و لدویف كارتیکرنا بگۆرپین (ژى،

دەڤەرا جوگرافی، ئاستى جفاكى، دەڤەر، فرەزمانى و نفسى) هاتینه

هەلسەنگاندن.

5.1. شیوازی قەكۆلینى:

قەكۆلین ب شیۆى مەیدانى هاتییه ئه نجامدان. ئەزمونكەریین

قەكۆلینى ژ قۆناغین سەرەتابى، ناڤنجى و ئامادەیی، واتە پۆلا

(5)ى، پۆلا (9)ى و پۆلا (12)ى و قۆتابیین زانکۆیى ل پشکین

زانستیین (ماتماتیک)، (كوردی) و (دەروناسى) یا سالا خواندنا

(2013–2014)ى هاتینه هەلبژاردن. كە تیگۆرییا هاتییه

هەلبژاردن، ماددییه، داکو بشیین ب وینه نیشاندەهین. كە تیگۆرییا

(فیقى) وهكى نموونه هاتییه هەلبژاردن.

1.5.1. بەلاڤكرنا پرسیارنامى: بۆ مەبەستا كۆمكرن زانیارییان

لسەر ئەزمونكەران و زانینا ئاستى وان یى جفاكى و چەندین

1.1. ناڤونیشانى قەكۆلینى:

ئەڤ قەكۆلینە لژیر ناڤونیشانى ((بکارهینانا تیۆرا پيشنموونه د

زمانى کوردیدا))، پىكۆلى دكەت كاریگەرییا بگۆرپین (ژى، دەڤەرا

جوگرافی، ئاستى جفاكى، دەڤەر، فرەزمانى و نفسى) لسەر

هەلبژارتنا پيشنموونى د زمانى کوردیدا هەلسەنگینیت.

2.1. گرنگییا قەكۆلینى:

واتاسازییا پيشنموونه مۆدیلەكە كو گریڤى دۆخین جیاوازیین

بکارهینانىیه. لڤیری ئىك ژ بابەتین نەهاتینه چارەسەرکرن ئەڤەیه

كو دۆخین بکارهینانى چەوان دەیتە شروڤەكرن و چەوان دشیین

زارۆكان و فیرخواریین زمانى دوویى فیربەكەین. زیدەبارى ئەڤى،

لدویف زانیاریین قەكۆلەران، واتاسازییا پيشنموونه د زمانى کوردیدا

گرنگی پینەهاتییه دان، لەوا ئەڤ قەكۆلینە دشیت ببیتە دەرازینكەك

بۆ ئەڤان قەكۆلینان.

3.1. گریمانین قەكۆلینى:

گریمانین قەكۆلینى ژى بریتینه ژ:

1. كاریگەرییا ئاستى جفاكى د هەلبژارتنا پيش نموونیدا چەوايه؟

2. كاریگەرییا ژینگەها جوگرافی (دەڤەر) د هەلبژارتنا پيش

نموونیدا چەوايه؟

2.2. پيش نمونى - prototype

ئیک ژباہتین، کو به‌رد هوام هزرا فه‌یله‌سوف، زمانقان و ده‌رووناسان ب خوقه مژولیکری، پۆلینکرنا بۆنه‌وهر، تشت، شیوه، پیقه‌ر... همد بوویه.⁶ ره‌نگه بشیین بیژین (بنجامین لی ورف 1941-1897) ئیکه‌م که‌س بوو، کو بشیوه‌یه‌کی تاییه‌ت، ریخستی و نه‌زمونی فه‌کولین ل په‌یوه‌ندییا د نافه‌را زمان و مه‌عریفیداگری. (ورفی) د فه‌کولینین مه‌یدانین خودا کو لسهر زمانى هندیین سورین نه‌مریکه‌ی نه‌جامدایه‌ باسی په‌یوه‌ندییا د نافه‌را زمانى و جیهان‌بینیدا دکه‌ت.⁷ نه‌ف باه‌ته، واته پۆلینکرنا تشتین ده‌روویه‌ر دچیته د نافه‌ بیافی که‌تیگوریه‌ندیی - categorizations دا، و ئیک ژ پیدفیین که‌تیگوریه‌ندیی نیاسینا پيش نمونى - prototype نوینه‌ری سهره‌کیی ههر که‌تیگوری - category په‌کتیه.⁸

تیورا پيش نمونه - prototype theory، تیوره‌که د بیافی که‌تیگوریه‌ندییا و که‌ره‌سته‌کن بۆ شوقه‌کرنا چه‌وانیا په‌یدابوونا که‌تیگورین زمانى. که‌تیگور به‌ندی بریتیه ژ پرؤسا هوشیا پۆلینکرنا چه‌مکان و به‌ره‌مى وى ژى که‌تیگورین مه‌عریفینه کو د هوشى مرقیدا دهینه پارازتن.⁹ د واتاسازیا مه‌عریفیدا - cognitive semantics، که‌تیگوریه‌ندییا - categorization که‌ره‌ستین زمانى ژ جورى پيشنمونا به‌ره‌تی دهینه هژمارتن. له‌وا پيشنمونه، که‌ره‌سته‌کن بۆ که‌تیگوریه‌ندیی.¹⁰ که‌تیگوریه‌ندی ریکا سهره‌کییه بۆ ریخستنا هزین مرقی لدر جیهانا ده‌رفه.

1.2.2. د پیناسه‌کرنا پيشنمونییا دهینه گوتن: پيشنمونه، وه‌کی نوینه‌ری سهره‌کیی ههر که‌تیگوریه‌کی - category، پتر دهوش و بیردانکا مرقیدا دمینیت و ده‌مى مرقی گوهر ل ناغی که‌تیگوریه‌کا دیارگری دبیت، ئیکه‌م چه‌مکه، کو دهینه سهر هزرا مرقی و ب ساناهتر ژ نه‌ندامین دین وى که‌تیگورین بدست دهیت. د پیناسا ویدا هاتیه گوتن:

- پيشنمونه نه‌خشه‌رییه‌کا - Schematization نه‌دیاره بۆ به‌ره‌مه‌یان و نیاسینا پشکین پیکه‌ینه‌رین گرؤپه‌کا تشتان.
- نواندنه‌کا هوشیا نه‌بستراکته، کو وان سیما و تاییه‌تمه‌ندیان له‌ف کومدکه‌ت، یین نه‌م ب ریکا وان دشین ب باشترین شیوه نمونین که‌تیگوریه‌کا دیارگری ده‌ست‌نیشانبکه‌ین.
- پيشنمونه باشترین نمونه یان ناشکه‌راترین نمونا - clearest که‌تیگوریه‌کا دیارگریه.¹¹

لدویف که‌لتور و دیرؤکا ههر گه‌له‌کی، نمونا به‌ره‌تی، سهرنمونه یان پيشنمونا - prototype که‌تیگوریه‌کا دیارگری - وه‌کی بالنده - کو د هزرا ناخفتنه‌رین واند هه‌یه، ژ هه‌ف جیاوازه. بۆ نمونه لده‌ف وان که‌سان کو پتر چویچکان دبینن، چویچک نمونا

به‌ره‌تیه، لی بۆ هنده‌ک که‌سین دی ره‌نگه که‌ناری نمونا به‌ره‌تی بیت. نه‌ف نمونا به‌ره‌تی دشیت لدویف گوهورینا جوگرافی، که‌لتوری و دبروکی بهینه گوهورین.¹²

2.2.2. تاییه‌تمه‌ندیین پيش نمونى: تاقیرنن (لیباو و رۆشى) دیاردکه‌ن، کو پيشنمونه، چه‌مکه‌کی ده‌روونی - زمانناسیه، و رۆله‌کی سهره‌کی د که‌تیگوریه‌ندییا دبینیت. نه‌جامین تاقیرنن (لیباو و رۆشى) فان تاییه‌تمه‌ندیان بۆ پيشنمونی دیاردکه‌ن:

1. د پیکهاتا ههر که‌تیگوریه‌کیدا، پيشنمونه‌کا به‌ره‌تی هه‌یه. پيشنمونه، نوینه‌ری نه‌ندامین وى که‌تیگورییه و دکه‌قیته نافه‌ندی و نه‌ندامین دی د ده‌روویه‌رین وى دهینه ریخستن.
2. نه‌و که‌تیگورین کو پيشنمونه‌کا به‌ره‌تی هه‌ی بریکا کومه‌له سیمایین پیدفی ناهینه پیناسه‌کرنا، چونکی نه‌ندامین جوراوجور خودان تاییه‌تمه‌ندیین په‌کسان نینن.
3. نه‌و که‌تیگورین کو پيشنمونه‌کا به‌ره‌تی هه‌ی، خودان پیکهاتا وه‌که‌قییا خیزانینه، و پیکهاتا واتایا وان ژ جورى واتایا ئیشیه.
4. نه‌و که‌تیگورین کو پيشنمونه‌کا به‌ره‌تی هه‌ی، خودان ریزبه‌ندییا نه‌ندامانه. ب واتایه‌کا دی هه‌موو نه‌ندام ب ئیک ریزه نوینه‌راتیا که‌تیگورین ناکه‌ن، و به‌روفای نیرینا کلاسیک هه‌موو نه‌ندام خودان دۆخه‌کی په‌کسان نین، باه‌تی نه‌ندام بوون، په‌یسکیه و په‌ها نینه.
5. سنورى وان که‌تیگورین کو پيشنمونه‌کا به‌ره‌تی هه‌ی، مژداره.¹³

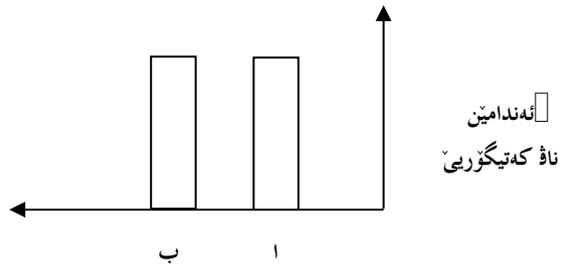
3.2. فه‌کولینین به‌ری

1.3.2. نیرینا نه‌ره‌ستوی: ژیده‌ری دروستبوونا چه‌مکی پيشنمونی، (تیورا پۆلینا که‌تیگوری - Theory of Categorization) یا نه‌ره‌ستویه.¹⁴ د چارچوقی نیرینا نه‌ره‌ستویا: 1. ههر که‌تیگوریه‌ک لسهر به‌مای سیمایین پیکه‌ینه‌رین وى دهینه پیناسه‌کرنا، که‌تیگوری ژ سیمایین به‌س و پیدفی (کافی و لازم) پیکهاتینه، و ههر تشته‌کی دشیت تاییه‌تمه‌ندییه‌ک هه‌بیت یان نه‌بیت. ب واتایه‌کا دی، که‌تیگوری لسهر به‌مای سیمایین به‌س و پیدفی دهینه پیناسه‌کرنا. 2. سیمایان سرۆشته‌کی دوونالی - binary هه‌یه. 3. سنورى د نافه‌را که‌تیگوریا ی دیاره. 4. نه‌ندامین ئیک که‌تگوری دۆخه‌کی په‌کسان هه‌یه.¹⁵ نه‌ف نیرینه، واته ناشکه‌را، په‌ها و ئیک ده‌ست هژمارتا که‌تیگوریا د به‌ره‌مى گه‌له‌ک هزرفانین دی ژیدا ره‌نگه‌دایه: نه‌فلاتون و دکارت وى ب (خودپدایی) دزانن، چۆمسکی (1966) و (1968) وى ب (تورا ده‌مارییا ژنه‌تیک) بناقدکه‌ت، و پوزیتیفیزمین دی وى ب (جیهانا ژیوارى) بناقدکه‌ن.¹⁶ دشینن نه‌فی نیرینی ب نه‌فی ره‌نگی نیشانبه‌ین:

کەتیگورییا (یاری)ی وهکی (یاریا شهترهجی، یاریا تهپا پیی و...هند) سیمایهکی بهربهلاڤ و یهکسان نینه، داکو بشین وان ژ کەتیگوریین نه-یاری non - game جودا بکهین.¹ ب ئەفی رهنگی گههشته وی ئەنجامی کو کەتیگورییهکا دیارکری لدویف سیمایین بهس و پیدفی پیکناهیت، بهلکو بهرهمی (تورهکا ئالوزا وهکلهقیبانه، کو هندهک جارن ههملهلایه ن وهندک جارن (بهشهکی - جزئی)یه.² ب نیرینا وی، کەتیگوری ب شیوهیهکی تهواو ژ ههڤ جودا، ئاشکهرا و رهها نینن، بهلکو سنوورین مژدار و نهئاشکهرا هههه و جورهکی پهیوهندییا (وهکلهقییا خیزانی) د ناقبهرا ئەندامین جیاواژین ئیک کەتیگوریدا ههیه. دشین فی بابتهی د ئەفی وینهیدا نیشانبدهین:

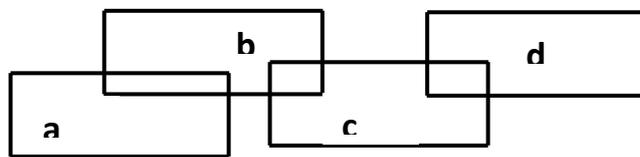
2.3.2. نیرینا ویتگنشتایینی - L.Wittgenstein:

ویتگنشتایینی (1945) کارئ خوه ب پهخنهگرتن ل نیرینا ئەرهستوی دهستیپکر. ئەو پشتی شروڤهکرنا چهوانییا پیناسهکرنا

وینی ژماره 1: مۆدێلا رهها (ئاشکهرا، رهها و ئیک دهست)

پهیفا (یاری- spiel) دگههپته وی ئەنجامی کو جورین دین

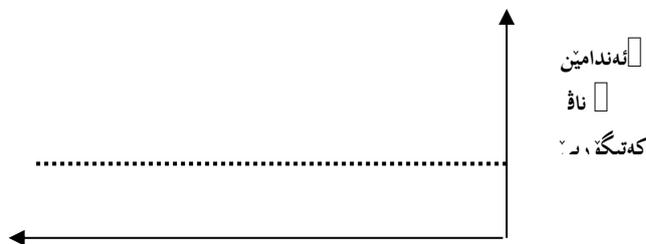
وینی ژماره 2)

هر وهکی دبینن a هندهک سیمایین ههڤشک لگه b دا هههه، و هر ب ئەفی رهنگی b هندهک سیمایین ههڤشک لگه c و c هندهک سیمایین ههڤشک لگه d دا هههه، لی بۆ نمونه a و d چ سیمایهکی ههڤشک د ناقبهرا واندا نینه.¹ هر لهوا ویتگنشتاین (وهکلهقییا خیزانی family resemblances - یان (ههڤ خیزانی) بۆ وان وهکلهقیین د ناقبهرا ئەندامین جیاواژین ئیک کەتیگوریدا ههیه، بکارهینا. هر وهسان وی دیار کر، کو رهنگه ئەندامهک د هویرکارییاندا - یانژی ب شیوهیهکی گشتی - وهکلهفی لگه ئەندامین دین ههڤخیزانا خوهدا ههپیت.²

ئهرکی کهرهستهی ل جیهانا دهرفه و (بکارهینانی-interactional) واته چهواتییا بکارهینانا وی ژ لای خهلهکیفه، فهکولینا خوه بهردهوامی پیددهت. بۆ نمونه دهمی ئامان ب قههوی دهاته پرکرن، پرانییا بهرسقان فنجان بوو و دهمی ب پتاتان دهاته پرکرن، پرانییا بهرسقان کاسک بوو و دهمی گولهک دکرنه تیدا پرانییا بهرسقان گولدانک بوون. کهواته سیمایا بریکا

3.3.2. نیرینا لیباو - Labov: لیباو (1973)ی نیشاندای کو

سنووری د ناقبهرا کەتیگوریین جیران دشیت بکهفته ژیر کاریگهرییا سیمایین دهووروبهر. لیباوی فهکولینا خوه لسه کهرهستین وهکی پهرداخ - mug، فنجان - cup، کاسک - bowl و گولدانک - vase دهستیپکر و وینن جیاواژین وان نیشا پشکدارین تاقیکرنی دان و ژ وان خواست کو ناڤی وان وینان بیژن، لی بهروفاژی نیرینا

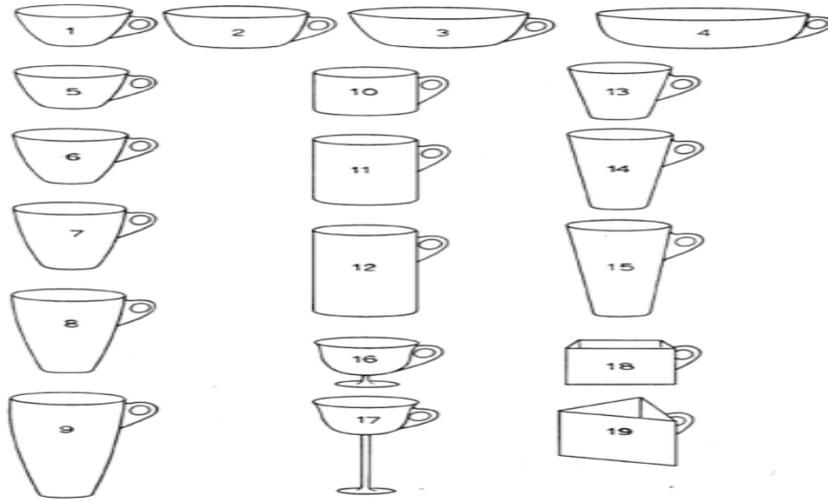

وینی ژماره 3: مۆدێلا وهکلهفی - (وهکلهقییا خیزانی)

تایبهتمهندیین خوهزایین کهرهستان ناهینه دیارکرن، بهلکو بریکا وی ئهرکی د بی کو د ناڤ کەلتوورهکی دیارکریا دبینن، دهپنه

ئهرهستوی هاته دیتن کو سنووری د ناقبهرا فنجان وکاسکی دیار نینه، وهندک جارن د ناقبهرا ئەنداماندا ههڤگرتن روی ددا. لهوا لیباوی بریاردا کو ژ دوو ئالیین (ئهرکی - functional) واته

دہستنیشانکرن.¹ وی دیارکر کو ٹیک سیم، چ جارن نہ شیت
کہ تیگوریہ کی ژ کہ تیگوریہ کا دی جودا ناکہ ت.²

وینئی ژمارہ (4)¹

پوش و ہفالیئ وی باسی دوو بنہ مایان کریہ، (بنہ مایئ تابووری)،
ہر بؤنہ وەرک، و بتایبہ تی مروفا، ہولددت پترین زانیاریان لسەر
دہوروبہ ری خوہ کؤمبکہ ت، و کیمترین چالاکیا ہوشی بؤ ئہ فی
چہندی بمہرخیت. لہوا ل شوینا ہندی کو زانیاریئ ہر بابہ تہ کی
جودا جودا ژبہ ربکہ ت و بیاریت، بابہ تین و ہکھف د کہ تہ د ناف
کہ تیگوریاندا و زانیاریئ گریڈای وان گہ تیگوریان ژبہر د کہ ت. ئہ ف
بنہ مایہ ب (بنہ مایئ تابووری – principle of cognitive
economy) دہیتہ نیاسین.³ بنہ مایہ کی دی (بنہ مایئ پیکھاتا
ہفخیزانی – relational structure) یہ. ئہ ف بنہ مایہ گریڈای
پیکھاتا زانیاریانہ و بہ لگہ یہ لسەر ئہ فی چہندی کو تیکہ ہشتنا
جیہانی گریڈای زانیاریئ ریخستییہ و نہ پیکہ فتنن نہ چافہ ریگری
و خوبی.⁴ بؤ نمونہ، ئہ فہ راستییہ کہ کو چہنگ (بال) پتر ژ پہران
پیکدہین، و د وان بؤنہ وەراندانہ ہنہ یین دشین بفرن. ہہ بوونا چہنگان
پہیوہندی ب ہہ بوونا پیرتی و ژیانان بن نافیفہ نینہ. مروفا ب پشت
بہست ب پیکھاتا ہفخیزانی دشین کہ تیگوریان دروست بکن و
وان ریکیخن. سیستہ می کہ تیگوریئ مروفی لدویف ئہ فان دوو
بنہ مایان کار دکن. پوش دبیت لسەر بناغی ئہ فان دوو بنہ مایان،
تہ وریئ ستوونی و ئاسوی د کہ تیگوریاندا دروست دبن. تہ وریئ
ستوونی پہیوہندی ب تہ واوہ تیا ہر کہ تیگوریہ کئفہ ہہ یہ. ہندی
ژ تہ وریئ ستوونی بچینہ سہریرت، چہ مک تہ واوتر و گشتیتربیت، لی
تہ وریئ ئاسوی ناماژہ ب جیاوازییا کہ تیگوریئ ل ئاستی تہ واوہ تیا
یہ کسان ددہ ت. ئہ ف بابہ تہ د نمونہ ژیریدا ئاشکہ راتر دبیت⁵:

4.3.2. نییرینا (پوش – E-Rosch) ی: پوش (1978) دیار
دکہ ت کریارا پؤلینکرنا کہ تیگوریان، کریارہ کا خوبی و بہرہ می
پویدانہ کا دیوکی نینہ، بہ لکو دہرکہ فتا یاسایئ دہروونیئ
پؤلینکرنا کہ تیگوریانہ. ب دہربرینہ کا دی، پروسا پؤلینکرنا
کہ تیگوریان، کو پؤلینکرنا کہ تیگوریئ زمانی ژئی ئیکہ ژ ئہ وان، ل
پلا ئیکی لڈر کاریگہریا (نیاسینی – معریفی) یہ. چونکی
ہژمارہ کا ژورا کہ تیگوریئ زمانی سروشتی لہر دہست، لہوا دشین
بیژین مروفا کہ تیگوریان دئافرینیت.¹

ئہ زمونہ کارہ کییا پوشی گریمانا وی دسہ لمینیت. کہ تیگوریئ کو
پوشی فہ کؤلین لیکرین (کہرہستین ناقمائی، فیقی، ہویئ
ہاتنوجوونی، چہک، کہ سکاکی – زہرہ وات، نامیر، بالندہ، وەرزش،
یاریکین زاروکان و جل و بہرگ) بوون. د ئیک ژ فان فہ کؤلیناندا، وی
نافی 60 کہرہستین ناقمائی دانہ 200 قوتابیئ زانکویہ کا
ئہ مریکی، و ژ وان خوہست کو وان ریکیخن (پیزبہندی بؤ بکن) و
ب ئہ فی پکی پیزبہندی بؤ کہ تیگوریان بکن و بگہ ہنہ
پیشنمونئی. ئہ نجام سرنجراکیش و ہکھف بوون، واتہ قوتابی لسەر
ہہ لبرارتنا پیشنمونہ کہ تیگوریان ہف بؤچوون بوون. د ئہ زمونہ کا
دیدا لہ زاتییا ہہ لبرارتنا ئہ ندامین کہ تیگوریان ہاتہ تاقیکرن، د ئہ فی
تاقیکرنیدا قوتابی پندفی بوو بؤ نیشاناندا راست و شاشا رستہ یہ کا
وہکی (مریشک بالندہ یہ.) یان (چویچک بالندہ یہ.) دکمہ کی لیبہ دن.
ل قیریئ دہمی پندفی بؤ بہر سفدانانہ ہندہ ک نمونین ہہرہ باش وہکی
(چویچک) کورتتر بوو ژ نمونہ کا وہکی (مریشک) ی.²

ہویئ فہ گواہانتنی	مہمکدار	کہرہستین ناقمائی
ترؤمبیل	دہوار	نامان
فیکرا	ماہین	قازان

وینی ژمارہ (5)

پیشمونونا کہ تیگوریہ کا دیارگری، کیمترین وہ کہہ فییا خیزانی لگہل
 ئەندامین دینن کہ تیگوریاندا هه نه.⁴

5.3.2. نییرینا (گیفون - Givon) ی: گیفون (1984) وہ کی
 ویتگنشتایینی باسی نه ناشکے راییی و هه فخیزانیی د نا ف کہ تیگوریاندا
 دکهت، هه روه سان وه کی وی بۇ پیناسه کرنا کہ تیگوریین زمانی مفا
 ژ مہرجی (پیدفی و بهس) و هرنناگریت، به لکو ئەو کہ تیگوریان لدویف
 هژماره کا تاییه تمه ندییان د چارچو فی کیلگه یه کیڈا پیناسه دکهت،
 هه روه سان ئەو خالیئ نا فندی ده ستنی شان دکهن، کو جهی ئەندامین
 به ریزین کہ تیگورییننه. ئەف خالیئ نا فندی ب (پیشمونونه)
 دهیته نیاسین.⁵ ب واتایه کا دی ئەو ژ دوو ره هه دانفاه باسی
 پیشمونونی دکهت، یا نیکی کہ تیگوریین دکه فنه نا فندی و یا دووی
 ئەو کہ تیگورینه، کو لیکچوونه کا پتر لگه ل ئەندامی نا فندی هه یه.⁶
 وی هیلکاریه ک کیشا، کو تیدا (تیورا نمونا بهرن) یان (تیورا
 پیشمونونی - Prototype Theory) به رجهسته دبیت.⁷
 د ئەفی مودیلیدا بهروفازی مودیللا رها و وه کهه فییا خیزانی،
 پیشمونونه وه کی نیشییه کی ژ تاییه تمه ندیین بینیشان، دکه فیه
 نا فند یان کوپیتکا کہ تیگوری، و ئەندامین دی ب ریز ل
 دهروبه رین نا فند یان کوپیتکا کہ تیگوری دابه شدبن.⁸

6.3.2. نییرینا (لیکافی - Lakoff) ی: لیکاف (1987) د
 فه کولینه کا خودا ئەفی بابته کی (چه مک بریتییه ژ نواندنا دهروونیا
 راستیین درفه) باس دکهت.⁹ ئەو گه هه شته وی ئەنجامی، کو
 هندهک (مودیلین معریفی - نمونه یی - Idealized
 Cognitive Models) هه نه، و دکه فنه ژیر کاریگه رییا که لتور
 و باوه رین نه ته وه بیین جیاواز و لدویف بنه مایین زانستی و لژیکی
 ناهینه شروقه کرن.¹⁰ ب نییرینا لیکافی که تیگوری گریڈای مودیلین
 معریفی - نمونه یینه، و ئەف مودیلله بخو ژ ی نواندنا ئەبستراکتی و
 جیگرا (دهروونیا) راستیین جیهانا درفه نه. ئەو لهوا ب نمونه یی
 دهیته هژمارتن، چونکی نمونه کا راسته قینه یا ئەنمونه کا دیارگری
 نینن، به لکو هه لگری خالیئ هه فیشکین چه ندین ئەنمونه یین گریڈای
 هه قدووقه نه.¹¹ هندهک ژ سیمایین بنه رته دی دکه فنه خالا نا فین و
 سیمایین دینن لاه کی دکه فنه دهروبه ری خالا نا فین و لاه کی ترن.¹²
 لدویف نییرینا لیکافی، پیشمونونه دشین ژ ئەنجامی (هه قدژییا
 دنافه را دوو کیلگین معریفی - نمونه یی)، (مودیللا نیشی -
 cluster model)، (مودیللا خوازی) و (پیشمونونا پونانی -

هه روه کی دبیینن، چه مکین کو ل ته وه ری ستونوی دکه فنه سه ریتر،
 بابته یین پتر بخو فه دگرن و ته واوتر و گشتیترن. بۇ نمونه چه مک
 ترؤمبیل ته واوتره ژ چه مک فیکترایی. پؤش و هه فالین وی
 گه هه شتنه وی ئەنجامی کو نیک ژ ناستین ستونوی بۇ پؤلینکرنا
 که تیورییا مروفی (ناستی قهنج - optimal) ه و نابوو ریتره. ئەف
 ناسته نه گه لک گشتی و نه گه لک هویره. بۇ نمونه (ترؤمبیل،
 دهوار و نامان) هه لگری ئەفی تاییه تمه ندیینه. (لیکاف) ئەفی ناستی
 ب (ناستی بنه رته ی - basic level) بنا فدهکته و که تیگوریین
 دکه فنه وی ناستی ب که تیگوریین (ناستی بنه رته ی)
 بنا فدهکته. که تیگوریین دکه فنه سه روو که تیگوریین بنه رته ی گشتیتر
 و که تیگوریین دکه فنه خوارتر، هویترن. پؤشی نیشاندا کو
 که تیگوریین بنه رته ی ب به رارد لگه ل که تیگوریین گشتیتر،
 تاییه تمه ندیین هه فبه شین پتر هه نه. پؤشی نیشاندا کو ئەف ناسته،
 ناسته که کو مروف دشین ب باشترین شیوه کوما تاییه تمه ندیین
 هه فبه شین هه ر که تیگورییه کی نیشاندهت.¹

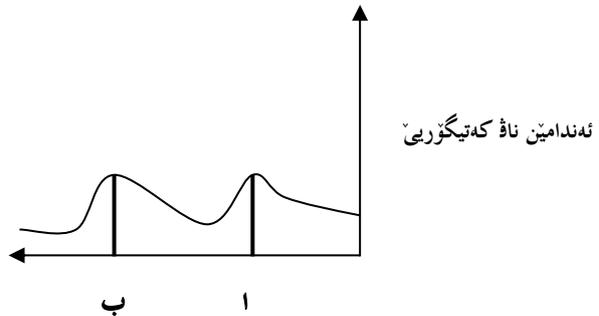
پؤشی دوپاتکر کو ئەندامبون د که تیگورییه کیڈا په یوه ندیه کا بهیز
 لگه ل چه واتنیا کارکرنا مودیلین جیهانا درفه هه یه. بۇ نمونه، ئەفه
 د فیروونا زاروکیدا دردهک فیهت، چونکی ئەو لده ستپیک فیتری
 پیشمونوان دین و نمونین لاه کی کیمتر ب ئەندامین که تیگورییا
 دیارگری دزانن. بۇ نمونه، زاروک د نا ف نامانین لینانگه هیڈا، زویتر
 فیتری سیهنیکی دبیت چونکی پتر بکار دهینیت، لی نمونین لاه کیین
 وه کی ناخله ویکی، کو کیمتر بکار دهینن درهنگتر فیتر دین. وی نیشاندا
 کو ئەندام بون د که تیگورییه کیڈا په یوه ندیه کا دوونالی هه یه لگه ل
 نمونا بهرزدا. بۇ نمونه، ده می دوو په یقین (کورسیک و مین ل سه ر
 به رپه ره کی دهیته نیشانان، هه لباردا (که ره ستین نا فمالی) بله ز
 دهیته هه لبارتن، چونکه هه ر دوو نمونه کا باشن بۇ که تیگورییه کی،
 لی دوو په یقین (غاز و جلکشور) نمونه کا لاوازن.²

پؤش ل داوی گه شته وی ئەنجامی کو که تیگوریین بنه رته ی گشتیتر
 و ته واوترن و د هه مان دهما ژ هه موو ناستین دینن که تیگوریان پتر
 زانیارییان دهن، و د سیسته می پؤلینکرنا که تیوریین مروفیڈا ژ
 که تیگوریین دی گرن گرتن.³ هه روه سان دیارکر، کو ئەو ئەندام وه کی
 پیشمونونه دهیته هه لباردن یین پترین وه کهه فییا خیزانی لگه ل
 ئەندامین دینن وی که تیگورییڈا هه یین، و د هه مان دهما، ئەندامین

composite prototype) دروست بییت. لخواړی دی بکورتی

لسر هر جوره کی ناخفین¹³:

لیکاف بو شروفه کرنا پیش نمونا ژ نه نجامی (هه قدرییا دناقبه را دوو کښلگین معریفی - نمونه یی) دروست دبیت، نمونا (پیره کور - bachelor) د زمانی ټنگلیزیدا دهینیت. لدویف مودیللا معریفی - نمونه یی زه لامی بسر ژنهینانا ویفه چووبیت، ب (bachelor) دهیته بنافکر. نه مودیللا دوخه کی نمونه یی لبر چا فادگریت، و

وینی ژماره (6): مودیللا پیش نمونی

نه فان دوخان لبر چا فادگریت، کو هه موو تاکین جفاکی شینا ژنهینانی نین، هنده ک قه شه لدویف یاسا که نیسی ژنی ناھینن، هنده ک ژن و زه لام - د جفاکی بریتانیدا - بیی ماره کرن لگه ل هه فدوو دژین. که واته، واتا په یقان د مودیللا معریفیدا ب شیوی نمونه یی دهیته وه گرتن و نه مودیللا نمونه یی مارج نینه لگه ل پاستیا جیهانا دهرفه هه فدوو بگرن. ب نه فی په نگی نمونا بهرزا که تیگورییا (bachelor) د زمانی ټنگلیزیدا (قه شه کی ژن نه هینای) نینه. (قه شه) د دوو مودیلین معریفی - نمونه ییدا دوو جهین جیاواز هه نه. د مودیللا معریفیدا پیره کوردا، نمونه که ژ نه فی که تیگوریی، لی د مودیللا معریفیدا یاسایین که نیسا کاتولیکدا، نه و دبیته نمونا بهرزا نه فی که تیگوریی.

د (مودیللا ټیسی - cluster model) دا، نمونا بهرزا ژ نه نجامی په یوه ندییا چهند مودیلین معریفی دروست دبیت. بو نمونه، که تیگورییا (دایک)، ژ نه نجامی چهند مودیلان، واته ژ مودیللا ټیسی دروست دبیت. هنده ک ژ مودیلین وی:

- أ. نه زنی لسر ټکی دیتم و نزانم دایکا من یا پاسته قینه کییه. (مودیللا ژدایکبونی: واته دایک نه و که سه یا کو زاروکی دبیت.)
- ب. دایکا پاسته قینه یا من بهری نه ز ژدایکبم مر، له وا نه ز بریکا نه شته رگریی کرمه د هه قالبجیکی ژنه کا دیدا. (مودیللا ژنه نیتیک: دایک نه و که سه یا ژلایی ژنه نیفه کاریگریی ل زاروکی دکته.)
- ت. نه ز هرز دکم، کو دایکه کا باش نینم بو زاروکی خو. (مودیللا پیره رده یی: دایک نه و که سه یا زاروکی مهن و پیره رده دکته.)

نمونا بهرزا لدویف وی مودیللا کو ژ هه میان گرنگتر بیت دهیته ده ستینشانکر. په نگی، دایک د مودیللا ژ دایکبوند ژ هه موویان گرنگتر بیت.

هه روه سان هنده ک که تیگورییا لدویف هزا نمونه ییا خو ټیگه هین. لیکاف نه فی جوړی ب کارهینانا خوازی د ده ستینشانکرنا نمونا بهرزا بنافدکته. بو نمونه زانکویا ټوکسفورد نمونه کا بهرزا که تیگورییا زانکویانه. نه مودیللا ژ نه نجامی بنافدکنگی و ده سته کفتین خوه یین زانستی گه هه شتیبه نه فی پللی. تاکین بریتانی بیی کو هه ست پییکه ن، ئاستی زانکویین دی ب بهرورد لگه ل زانکویا ټوکسفورد هه لدسه نگیین.

هنده ک جارن پیش نمونه، ژ نه نجامی پونانا نه فان مودیلین هاتینه باسکر، دروست دبیت. بو نمونه، نمونا بهرزا که تیگورییا دایکی ژ نه نجامی پونانا تاییه تمه ندیین مودیللا ټیسی و چارچووی جفاکی وی دروست دبیت. له وا نمونا بهرزا دایکی نه و که سه یا کو، زاروکی دبیت، نیفه کا پیکهاتا ژنه نیتیکیا زاروکی ژ وټیبه، هه قزینا بابی زاروکییه، زاروکی پیره رده دکته، ل مالپی و سه خدیبریا زاروکی دکته. که تیگوریین لوه کی لدویف که تیگورییا بهرزا دهینه پیناسه کرن، بو نمونه دایکا کو، هه قزینا بابی زاروکییه و نه و زاروک نه بوویه، ب ژنیاب دهیته بنافکر.

7.3.2. نیړینا (تیلر - Taylor) ی: تیلر (1991) د وی باوه ریډایه، کو پیش نمونه دکه فنه ژیر کاریگرییا باهه بتین که لتووری. نه و بهر و فازی نیړینا کلاسیک دبیتیت، پیش نمونه نه نجامی دیاردین معریفیه.¹ هه روه سان ده وروویهر - گریدان ژ جوړی په یوه ندیین دهره کیه. واتایی پیکهاته کا معریفی هه یه، کو ژ ئالیی زانین و باوه رانغه بوینه خودان په یوه ندییه کا دهروونی. (کلابهر) لدویف نیړینا تیلری دبیتیت، ژلی سیمایین <+پیگه هشتی>، <+زگورد> و <+نیر> د په یفا (پیره کور - bachelor) دا، ده وروویهر جفاکی و که لتووری ژی کاریگرییا خوه هه یه.²

نه و ئامازه ب دوو جوړین که تیگورییا دکته، (که تیگوریین تاییه ت - expert categories) و (که تیگوریین ناوچه یی یان سرپوشتی - folk or natural categories). پیکهاتا که تیگوریین سرپوشتی لدویف وان پیش نمونوانه یین خه لک ب شیوه یه کی ئاسایی ل ژینگه ها ده وروویهر خو وهر دگرین و هه لسوکه وتی لگه ل دکته. هه رچند زوربه ی خه لکی دزانن کو ئاؤ ژ H2O پیکهاتیه، لی ئاخفتنه که رین ئاسایی لدویف نه وا (پوتنام - putnam) و چارچووی (stereotype - بنافدکته، ئافی یان هه رتشته کی دی ل جیهانا دهره ده ستینشانده کن، (ئاؤ ماده که کو بی تامه، بی

بۆ دەستنیشانکرنا ئاستی جفاکیی فیرخووان ھۆکارین (یەکەیا ئاکنجیبوونی، ئاستی خویندەوارییا سەمیانان و مووچی ھەیفانەیی خیزانی) ھاتنەوەرگرتن. بۆ ئەفی مەبەستی یەکەیا ئاکنجیبوونی بێسەر پینچ ھەلبژاردەیین (بی منە، بی بابی منە، بی حکومییە، کرئیە، یین دی) و مووچە بێسەر سی ھەلبژاردەیین (کیمتر ژ 500) ھزار دیناران، دناقبەرا (500) ھزار ھەتا ئیک ملیون دیناران، پتر ژ ئیک ملیون دیناران) و خویندەواری بێسەر سی ھەلبژاردەیین (نەخویدەوار، ژ پۆلا ئیکی ھەتا دوازدی، بکالیوس، ماستەر و دکتورا) ھاتنە دابەشکرن.

بێھنە، ل دەریا و رۆبیاران ھەیە... ل پرسیار ئەفەیە کا خەلکی بەری دروستبوونا زانستی کیمیایی و بەری دروست بوونا پیناسا تاییەتا ئافی دشیان وی بکاربھینن؟ ل کە تیگۆریین تاییەت خۆدان سنوورەکی دبارکرینە و لدویف بھەمایین تیورا ئەرەستوی دەینە ژیکجۆداکرن. ئەف کە تیگۆرییە لدویف مەرجی (پیدفی و بەس) دەینە پۆلینکرن. وەکی پەیفین فۆنیم، مۆرفیم... ھند کو بتنی د زمانفانییدا بکاردھین.³

3. پشکا دوویی: بکارھینانا تیورا پینشموونە د زمانی

کوردیدا

1.3. دەستنیشانکرنا ئاستی جفاکی:

خشتی ژمارە 1: ریزا دابەشبوونا یەکەیا ئاکنجیبوونی

بگۆر	فریکانس	ریژا سەدی	ریژا سەدییا بگۆران	ریژا چرپی
بی منە	1	.5	.5	.5
بی بابی منە	182	82.0	82.0	82.4
بی حکومییە	27	12.2	12.2	94.6
کرئیە	11	5.0	5.0	99.5
یین دی	1	.5	.5	100.0
کویا گشتی	222	100.0	100.0	

خشتی ژمارە 2: ریزا دابەشبوونا ئاستی خواندنی

بگۆر	فریکانس	ریژا سەدی	ریژا سەدییا بگۆران	ریژا چرپی
نەخویدەوار	75	33.8	33.8	33.8
پۆلا 1 ھەتا 12	99	44.6	44.6	78.4
بکالیوس	37	16.7	16.7	95.0
ماستەر و دکتورا	11	5.0	5.0	100.0
کویا گشتی	222	100.0	100.0	

خشتی ژمارە 3: ریزا دابەشبوونا مووچە

بگۆر	فریکانس	ریژا سەدی	ریژا سەدییا بگۆران	ریژا چرپی
کیمتر ژ 500 ھزار دینارا	87	39.2	39.2	39.2
500 ھزار ھەتا 1 ملیون دیناران	78	35.1	35.1	74.3
پتر ژ 1 ملیون دیناران	57	25.7	25.7	100.0
کویا گشتی	222	100.0	100.0	

■ نمرین (3.00، 3.33، 3.67) واتە پتر ژ نمرە سی ب چینا بەرز ھاتنە ھژمارتن.

لدویف نمرە کو ھەر فیرخووانەکی ژ بگۆرین سەری بدەستفەھینان، و ب ھاریکارییا بەرنامی SPSS، ھەشت گرۆپ ھاتنە دەستنیشانکرن. پاشان لدویف ئەفان ھەشت گرۆپان سی چین ھاتنە دەستنیشانکرن، ب ئەفی رەنگی:

■ نمرین (1.67، 1.33) واتە کیمتر ژ نمرە دوو ب چینا نزم ھاتنە ھژمارتن.

■ نمرین (2.00، 2.33، 2.67) واتە کیمتر ژ نمرە سی ب چینا ناھین ھاتنە ھژمارتن.

خشتی ژمارہ 4: ناستین جفاکی

پژا چری	پژا سہدیا بگوران	پژا سہدی	فریکانس	بگور
2.3	2.3	2.3	5	1.33
8.6	6.3	6.3	14	1.67
31.5	23.0	23.0	51	2.00
50.9	19.4	19.4	43	2.33
70.3	19.4	19.4	43	2.67
85.1	14.9	14.9	33	3.00
95.0	9.9	9.9	22	3.33
100.0	5.0	5.0	11	3.67
	100.0	100.0	222	کویا گشتی

1.1.3.1. پھیوہندی و کاریگریا بگورئ ناستی جفاکی لسەر
 ھلبژارتنا پیئشمنوونا فیقی:
 ا. پھیوہندی:
 ئەنجامین شروڤه کرنا ناماریا خشتی (11) ناماژئ ددته ب ھبوونا
 پھیوہندی د ناقبہرا بگورئ ناستی جفاکی، وەک فاکتەرئ سەربخو،
 ب پژا (0.753) لسەر ھلبژارتنا پیئشمنوونا فیقی.
 ب. کاریگری:
 ئەنجامین شروڤه کرنا ناماریا خشتی (5) ناماژئ ددته ب ھبوونا
 کاریگریا بگورئ ناستی جفاکی، وەک فاکتەرئ سەربخو، لسەر
 چینا بەرز (حلیک) وەکو پیئشمنوونا فیقی ھلبژارتیہ.

خشتی ژمارہ 5: کاریگریا بگورئ ناستی جفاکی لسەر ھلبژارتنا پیئشمنوونا فیقی

کۆم	فیقی						ناستی جفاکی
	بین دی	شتی	مۆز	ھنار	حلیک	سیڤ	
21	7	2	3	0	2	7	نزم
%100	%33	%9	%14	%0	%9	%33	
138	33	16	17	35	25	12	ناڤین
%100	%23	%11	%12	%25	%18	%8	
63	25	3	7	10	14	4	بەرز
%100	%39	%4	%11	%15	%22	%6	
222	65	21	27	45	41	23	کۆم
%100	%29	%9	%12	%20	%18	%10	

پلا نازادی = 8   Chi-Square = 21.155a   ناستی واتاداری = 0.007

P ≤ 0.05

N:222

SPSS خشتە ھاتیہ نامادە کرن ژلایی ڤه کۆلەرانڤه و لدویڤ ئەنجامین پروگرامی

جۆری فیقی. ژ ئەنجامی شروڤه کرنا ئەزموونا کای سکوتر دیار دبیت
 کو پلا نازادی (4) و بهایی کای سکوتر (11.667) و ناستی
 واتاداری (0.020)، ئەڤه ژئ وی چەندی دگەھینت کو گریمانا
 ژماره (4) دەیتە پەسەندکرن.
 ھلبژارتنا پیئشمنوونا فیقی لدویڤ نشی فیرخوازی ب ئەڤی رەنگی
 بوو: (%25) یا فیرخوازی مئ (ھنار) وەکو پیئشمنوونا فیقی
 ھلبژارتیہ و (%23) یا فیرخوازی نیر (حلیک) وەکو پیئشمنوونا
 فیقی ھلبژارتیہ.

2.1.3. پھیوہندی و کاریگریا بگورئ نشی لسەر
 ھلبژارتنا پیئشمنوونا فیقی:

ا. پھیوہندی:

ئەنجامین شروڤه کرنا ناماریا خشتی (11) ناماژئ ددته ب ھبوونا
 پھیوہندی د ناقبہرا بگورئ نشی، وەک فاکتەرئ سەربخو، ب پژا
 (0.916) لسەر ھلبژارتنا پیئشمنوونا فیقی.

ب. کاریگری:

ئەنجامین شروڤه کرنا ناماریا خشتی (6) ناماژئ ددته ب ھبوونا
 کاریگریا بگورئ نشی، وەک فاکتەرئ سەربخو، لسەر ھلبژارتنا

خشتى ژمارە 8: كاريگەرييا بگۆرئ بەرى خۇداننا تەلەفزيۇنى لسەر ھەلبژارتنا پيشنموننا فيقى

كۆم	فيقى						بەرى خۇداننا تەلەفزيۇنى
	بيىن دى	شتى	مۆز	ھنار	حليک	سيڭ	
114	30	12	25	18	15	14	كۆمتر 2
٪100	٪26	٪10	٪21	٪15	٪13	٪12	دەمژميران
62	10	10	5	15	12	10	2 ھەتا 4
٪100	٪16	٪16	٪8	٪24	٪19	٪16	دەمژمير
46	3	4	7	16	12	4	پتر 4
٪100	٪6	٪8	٪15	٪34	٪26	٪8	دەمژميران
222	43	26	37	49	39	28	كۆم
٪100	٪19	٪11	٪16	٪22	٪17	٪12	
ئاستى واتادارى = 0.081			Chi-Square = 14.047 ^a			پلا ئازادى = 8	

خشتە ھاتىيە ئامادە كرن ڤلايى ڤەكۆلەرئفە و لدويڤ ئەنجامين پروجرامى SPSS N:222 P ≤ 0.05

جۆرى فيقى. ژ ئەنجامى شروڤە كرنا ئە زموونا كاي سكوئر ديار دبیت كو پلا ئازادى (4) و بهايى كاي سكوئر (3.935) و ئاستى واتادارى (415). به، ئەڤە ڤى وي چەندى دگەھينت كو گریماننا ژمارە (6) دەيتە رەتكرن.

ھەلبژارتنا پيشنموننا فيقى لدويڤ بگۆرئ فرەزمانى، ب ئەڤى رەنگى بوو: (٪21.7) يا فيرخوازين ئيك زمانە (ھنار) وەكو پيشنموننا فيقى ھەلبژارتىيە و (٪16.7) يا فيرخوازين فرەزمان (حليک) وەكو پيشنموننا فيقى ھەلبژارتىيە.

5.1.3. پەيوەندى و كاريگەرييا بگۆرئ فرەزمانى لسەر ھەلبژارتنا پيشنموننا فيقى:

أ. پەيوەندى: ئەنجامين شروڤە كرنا ئاماريا خشتى (11) ئامازئ دەتە ب ھەبوونا پەيوەندى دناڤبەرا بگۆرئ فرەزمانى، وەك فاکتەرى سەربەخۆ، ب پيژا (0.277) لسەر ھەلبژارتنا پيشنموننا فيقى.

ب. كاريگورى: ئەنجامين شروڤە كرنا ئاماريا خشتى (9) ئامازئ دەتە ب ھەبوونا كاريگەرييا بگۆرئ نفشى، وەك فاکتەرى سەربخۆ، لسەر ھەلبژارتنا

خشتى ژمارە 9: كاريگەرييا بگۆرئ فرەزمانى لسەر ھەلبژارتنا پيشنموننا فيقى

كۆم	فيقى						فرەزمانى
	بيىن دى	شتى	مۆز	ھنار	حليک	سيڭ	
60	2	7	14	18	11	8	ئيك زمانە
٪100	٪3	٪11	٪23	٪30	٪18	٪13	
162	50	15	18	27	33	19	پتر ۋ زمانەكى
٪100	٪30	٪9	٪11	٪16	٪20	٪11	
222	52	22	32	45	44	27	كۆم
٪100	٪23	٪9	٪14	٪20	٪19	٪12	
ئاستى واتادارى = 0.415			Chi-Square = 3.935 ^a			پلا ئازادى = 4	

خشتە ھاتىيە ئامادە كرن ڤلايى ڤەكۆلەرئفە و لدويڤ ئەنجامين پروجرامى SPSS N:222 P ≤ 0.05

كو پلا ئازادى (8) و بهايى كاي سكوئر (19.761) و ئاستى واتادارى (011). به، ئەڤە ڤى وي چەندى دگەھينت كو گریماننا ژمارە (2) دەيتە پەسەند كرن.

ھەلبژارتنا پيشنموننا فيقى لدويڤ بگۆرئ دەڤەرى، ب ئەڤى رەنگى بوو: (٪18) يا فيرخوازين گوندى بالقووسى و دەڤەردارين سەر ب پاريزگە ھاھوكى (ھنار) وەكو پيشنموننا فيقى ھەلبژارتىيە، (٪30) يا فيرخوازين ناڤەندا ھاھوكى (حليک) وەكو پيشنموننا فيقى ھەلبژارتىيە و، (٪54) يا فيرخوازين پاريزگە ھين دى (ھنار) وەكو پيشنموننا فيقى ھەلبژارتىيە.

6.1.3. پەيوەندى و كاريگەرييا بگۆرئ دەڤەرى لسەر ھەلبژارتنا پيشنموننا فيقى:

أ. پەيوەندى: ئەنجامين شروڤە كرنا ئاماريا خشتى (11) ئامازئ دەتە ب ھەبوونا پەيوەندى دناڤبەرا بگۆرئ دەڤەرى، وەك فاکتەرى سەربەخۆ، ب پيژا (0.725) لسەر ھەلبژارتنا پيشنموننا فيقى.

ب. كاريگورى: ئەنجامين شروڤە كرنا ئاماريا خشتى (10) ئامازئ دەتە ب ھەبوونا كاريگەرييا بگۆرئ ڤى، وەك فاکتەرى سەربخۆ، لسەر ھەلبژارتنا جۆرى فيقى. ژ ئەنجامى شروڤە كرنا ئە زموونا كاي سكوئر ديار دبیت

خشتي ژماره 10: كاريگهرييا بگورن دهفهرئ لسهر هلبژارتنا پيشنموننا فيقي

كؤم	فيقي						دهفهر
	بيين دي	شتي	مؤز	هنار	حليڪ	سيف	
107	40	10	14	20	12	11	گوندئ بالقوسئ و دهفهرداريئين سهر ب پاريزگهها دهوكئ
%100	%37	%9	%13	%18	%11	%10	
91	12	13	11	18	28	9	ناقهندا دهوكئ
%100	%13	%14	%12	%19	%30	%9	
24	1	4	3	13	0	3	پاريزگههين دي
%100	%4	%16	%12	%54	%0	%12	
222	53	27	28	51	40	23	كؤم
%100	%23	%12	%12	%22	%18	%10	
.011 = ئاستئ واتاداري			Chi-Square = 19.761 ^a			پلا نازادي = 8	

خشته هاتييه ئامادهكرن ژلايئ فهكولهرانفه و لدويئف ئه نجامين پروفگرامئ SPSS N:222 P ≤ 0.05

7.1.3. پهيوهندي و كاريگهرييا بگوران لسهر هلبژارتنا ئه نجامين شروفهكرنا ئامارييا فهكوليني نيشاندهن كو پهيوهندي د پيشنموننا فيقي
 نافبهرا بگورين فهكوليني، وهك فاكتهرين سهربخو، ب ريزين جياواز
 لسهر هلبژارتنا پيشنموننا فيقي ههيه. ب ئه في شيوئ خوارئ:
 ا. پهيوهندي:

خشتي ژماره 11: پهيوهندييا بگوران لسهر هلبژارتنا پيشنموننا فيقي

كه تيگورييا فيقي						
بگور	بهري خوهدانا ته له فزيونيئ	نقش	ژي	دهفهر	زمان	ئاستئ جفاكي
پهيوهندي	0.374	0.916	0.000	0.725	0.277	0.753

ب. كاريگهري: ئه نجامين شروفهكرنا ئامارييا فهكوليني ئامازئ ددهنه ب ههيوهنا كاريگهرييا بگورين (ئاستئ جفاكي، ژي، نقش و دهفهرئ) وهك
 فاكتهرين سهربخو، لسهر هلبژارتنا جوري فيقي و نهيوهنا كاريگهرييا
 بگورين (فرهزماني و بهري خوهدانا ته له فزيونيئ) وهك فاكتهرين
 سهربخو، لسهر هلبژارتنا جوري فيقي، ب ئه في شيوئ خوارئ:

خشتي ژماره 12: كاريگهرييا بگوران لسهر هلبژارتنا پيشنموننا فيقي

بگورئ سهربخو	پلا نازاديئ	كاي سكوئر	ئاستئ واتاداري
بگورئ تابع	پلا نازاديئ	Chi-Square	ئاستئ واتاداري
بهري خوهدانا ته له فزيونيئ	8	14.047	.081
نقش	4	11.667	.020
ژي	4	22.422	.000
دهفهر	8	19.761	.011
فرهزماني	4	3.935	.415
ئاستئ جفاكي	8	21.155	.007
P ≤ 0.05		N:222	

4. ئه نجام

2. ژ ئه نجامئ شروفهكرنا گريمانين فهكوليني خويا دبببت كو پيشنموننه دكه فيته ژير كاريگهرييا كه لتور و ژينگهها جياواز. د هه مان دهمدا، د ژينگهها هه فېشك زيدا جياوازي د هلبژارتنا پيشنموننيدا پهيدا دبببت، واته، بو نمونه، (نقش) و (ژي) دشين كاريگهري هه بن لسهر هلبژارتنا پيشنمونني د ژينگهها كا دياركريد.

1. د چارچوئي و اتاسازييا مهعريفيدا، بنه ما و بنه رته تين تيورا پيشنمونني، وهكي تيوره كا كو باسي كاريگهرييا زانينا زماني و دهرفه ي زماني لسهر هلبژارتنا پيشنمونني دكهن، دشيت د زماني كوردي زيدا بهيته بكارهينان.

3. که تیگۆریین واتایین زمانێ کوردی ژێ پیکهاتا ناڤخۆیی هه‌یه.
4. ئەڤ پیکهاتا دەروونی لدویڤ بگۆرین جیاواز ده‌یتته گوه‌ورین. لدویڤ شروڤه‌کرنا گریمانین ڤه‌کۆلینێ خۆیا دبیت، کاریگه‌رییا بگۆرین (ئاستی جفاکی، ژێ، نفش و ده‌ڤه‌ری) لسه‌ر هه‌لبژارتنا پیشنموونی هه‌یه و کاریگه‌رییا فره‌زمانی و به‌ری خوه‌دانا ته‌له‌ڤزیونی لسه‌ر هه‌لبژارتنا پیشنموونی نینه.
4. ئەنجامین ڤه‌کۆلینێ و دیارکرنا پیشنموونین دیارکری ئەڤی یه‌کێ دسه‌لمینن کو پیدڤییه پیشنموونه د دانانا پرۆگرامین خواندنیدا مفا ژێ به‌یتته وه‌رگرتن، واته‌ د دانا ده‌قان و هه‌لبژارتنا په‌یفان پیدڤییه لژێر کاریگه‌رییا ئەڤان بگۆران به‌یتته ئەنجامدان.

5. په‌راویز

1. محمد راسخ مهند: 1386: 172.
2. کیوان زاهدی و عاطفه محمدی زیارتی: 1390: 68.
3. فائقة شاة حسینی: 1390: 152.
4. کیوان زاهدی و عاطفه محمدی زیارتی: 1390: 70.
5. محمد راسخ مهند: 1386: 172.
6. بلقیس روشن و علی اکبر لبش: 1391: 80.
7. محمد عموزاده مهد یرجی: 1383: 18.
8. بلقیس روشن و علی اکبر لبش: 1391: 80.
9. هه‌مان نیده: 83.

6. لیستا ژیدهران

1.6. ب زمانی فارسی:

1. ازیتا افراشی، بلقیس روشن و شهرام رنجبری، نقش متغیر اجتماعی در تعیین پیش نمونه‌های زبانی، فصلنامه پازند، نشریه علمی زبان، سال ششم، شماره 22-23، پاییز و زمستان 1389.
2. بلقیس روشن و علی اکبر لبش، کاربرد تقریه ی پیش نمونه در زبان فارسی: عوامل مؤیر در انتخاب پیش نمونه در دانش آموزان سال چهارم ابتدایی اراک و فراهان، مجموعه مقالات دومین هم اندیشی معنی شناسی، به کوشش: ازیتا افراشی، نشر نویسه، تهران، 1391.
3. گاهره اشکانی، پیش نمونه‌ها و گبغه‌بندی مقولات، مجموعه مقالات نخستین هم اندیشی معنی شناسی، به کوشش: کورش صفوی، نشر نویسه، تهران، 1391.
4. فائقه شاه حسینی، پیش نمونه‌های زبانی و کاربرد آنها در شناخت جهان خارج، فصلنامه علمی پژوهشی زبان و ادب فارسی - دانشکده علوم انسانی دانشگاه ازاد اسلامی واحد سنندج، سال سوم، شماره 17، تابستان 1390.
5. فرهاد ساسانی، زیانشناسی و سینما: پیوستارنگری در زبان، اندیشه و هنر، فصلنامه سینمایی فارابی، شماره 46، 1381.
6. کیوان زاهدی و عاگفه محمدی زیارتگاهی، شبکه معنایی حرف اچافه فارسی "از" در چهارچوب معنی شناسی شناختی، فصلنامه تازه‌های علوم شناختی، سال 13، شماره 1، مسلسل 49، بهار 1390.
7. محمد حسن ترابی زیارتگاهی، بازنمایی شناختی مقوله‌ی میوه در زبان فارسی برپایه‌ی تقریه ی پیش نمونه، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی عصب - روانشناسی زبان، به کوشش: شهلا رقیب دوست و فرشته مؤمنی، نشر نویسه، تهران، 1393.
8. محمد راسخ مهند، اصول و مفاهیم بنیادی زبان شناسی شناختی، مجله بخارا، شماره 63، مهر و ابان 1386.
9. محمد راسخ مهند، درآمدی بر زبان شناسی، شناختی تقریه ها و مفاهیم، نشر سمت، تهران، 1390.

1. Reader, Ralph W. Fasold:1983:43.

1. میشائلا زیترن: 1383: 37.
2. ازیتا افراشی: 1389: 21.
3. محمد راسخ مهند: 1389: 79-80.
4. بلقیس روشن: 1390: 86.
5. محمد راسخ مهند: 1389: 79-80.
6. محمد راسخ مهند: 1389: 79-80.

10. محمد رچا پرهيزگار، معنى شناسى پيش الكويى: نگرش ازمايش، مجله علوم اجتماعى و انسانى دانشگاه شيراز، دوره بيست و يكم، شماره اول، پياپى 40، بهار 1383.
11. محمد عموزاده مهد بيرجى، نقش زبان در نمود واقعي، دانشگاه ادبيات و علوم انسانى دانشگاه تبريز، سال 47، شماره مسلسل 190، بهار 1383.
12. ميشائلا زيتن، كارايى معنى شناسى - نقرى پيش نمونه بنياد، ترجمه: ازيتا افراشى، فصلنامه هنر، شماره 58، زمستان 1382.
13. مهتاب مراديان، نگاهى به پيشينه شكا گيرى مفهوم ((پيش نمونه)) در معنى شناسى، فصلنامه پازند، نشرية علمى زبان، سال اول، شماره سوم، پاييز 1383.

2.6 ب زمانى ئنگليزى:

1. Reader, Ralph W. Fasold, Variation in the Form and Use of Language: A Sociolinguistics, printed in the united states of American, 1983.

استخدام نظرية النموذجية في اللغة الكوردية

الخلاصة:

النظرية النموذجية - prototype theory، نظرية في ميدان التصنيف و عنصر لتحليل كيفية ظهور تصانيف اللغة. في الدلالات المعرفية - cognitive semantics، تصنيف - categorization عناصر اللغة تكون من نوع النموذج الاساسي، لذلك تصبح النماذج عناصر للتصنيف.

هذا البحث اعتمد على اسس النظرية النموذجية وفي الاطار العام لعلم الدلالة المعرفية، لدراسة نموذج (الفواكه) عند طلاب محافظة دهوك. الهدف من البحث بيان تاثير المتغيرات العمرية، المنطقة الجغرافية، الحالة الاقتصادية و..... الخ على النموذج المحدد. الامثلة ماخوذة من طلاب جامعة زاخو - قسم اللغة الكوردية - المرحلة الرابعة، طلاب المرحلة الاساسية في قرية بالقوس و مدرسة شينوار في دهوك. فرضيات البحث تناقش تاثير متغيرات العمر، المنطقة الجغرافية، الحالة الاقتصادية و..... الخ على النموذج المحدد.

الكلمات الدالة: الدلالات المعرفية، التصنيف، النظرية النموذجية، التراث.

THE USE OF PROTOTYPE THEORY IN THE KURDISH LANGUAGES

Abstract

Prototype theory is a theory in categorical aspect and is used as a tool for explanation of how language categories are formed. In cognitive semantics categorization of language tools is counted as basic prototyping, that is why prototype, are tools for categorization.

This research according to the basics of prototype theory and in general frame of cognitive semantics searches the (fruit) prototype in Duhok's students. The goal of this research is to determine the effect of different ages, geographic regions, economic conditions and... Etc. on the selected prototype. The type of this research is in fields, its way of performance is fielding and the data collection is by questionnaires. The samples are collected from fourth stage students, Kurdish language department of university of Zakho, high school students in Balqos village and Shinwar School in Duhok. The research hypotheses are about the effect of different ages, geographic regions, economic conditions and... etc. on the selected prototype.

Keywords: cognitive semantics, categorization, prototype theory, Culture.